

Fənn: Sosial pedaqogika

Fənn müəllimi: Nahidə Cəfərova

İxtisas: Muhasibat

Kurs: 2

Mövzu 1. Sosial pedaqogikanın mövzusu və vəzifələri

Plan:

1. Sosial pedaqogikanın mövzusu
2. Pedaqogikanın kateqoriyaları

Pedaqogika elminin maraqlı tarixi var. XX yüzillikdə ictimai təcrübənin müxtəlif sahələrinə nüfuz etdikcə onun müxtəlif sahələri inkişaf edir formalaşır.

Körpəlik pedaqogikası, məktəbəqədər pedaqogika, ali məktəbəqədər pedaqogika, xüsusi pedaqogika, tibbi pedaqogika, hərbi pedaqogika, idman pedaqogikası və.s

Son illər bu elm sahələri sırasına social pedaqogika daxil olmuşdur. Sosial pedaqogika termini IX-əsrə yaranmışdır. Onu ilk dəfə təqribən 130 il bundan əvvəl Alman pedaqoqu Disterverq təklif etmişdir. Əsas aktuallığını isə X-əsrin 80-90ci illərindən etibarən aktuallığını tapmışdır.

Yetim evlərində uşaq müəssisələrində yataqxanalarda, mənzil istismar idarələrində social pedaqoq (social işçi) fəaliyyət göstərib. Yalnızca onlara social pedaqoq deyil, tərbiyəçilər deyiblər. Hal-hazırda social pedaqogika böyüyən nəslin, təlim, təhsil, tərbiyənin qanunu, məqsəd, məzmun və qanunauyğunluqlarından və səmərəli yollarından bəhs edən elmdir.

Sosial pedaqogika iki elmin sosialologiya və pedaqogikanın qovşağından əmələ gəlir. Sosial pedaqogika yeni bilik sahəsidir. Onun öz predamenti tədqiqat metodları vardır.

Sosial pedaqogika cəmiyyətin və cəmiyyətdə bərqərar olmuş ictimai münasibətləri öyrənir. Böyük əhəmiyyətə malik olan bu elm sahəsi mikro və makro sosialoji cəmiyyətləri öyrənir.

Deməli sosial pedaqogika elmi cəmiyyətin bütün təbəqələrində insanların sosial tələbatlarını ödənilməsinə xidmət edir.

Sosial pedaqogika ailə tərbiyəsini onun xüsusiyyətlərini dini və ictimai tərbiyəni üstün tutur.

Məs. İslam dini ilə insanpərvərlik dözümlülük, insalara və bütün varlıqlara məhəbbət kimi əxlaqi normaların gözlənilməsinə əməl olunmasından ibarətdir. Sosial pedaqogikanın obyektı-insan, predmenti isə praktik fəaliyyətin prinsiplərinin forma üsullarıdır.

Sosial pedaqogikanın vəzifəsi müstəqil yaradıcı insanlarla, müsbət münasibətlərə qadir olan öz vaxtına səhətinə məhsul olan şəxsiyyəti formalaşdırmaqdır.

Sosial pedaqogikanın kateqoriyalarına aşağıdakılar daxildir.

1. Sosial pedaqoq-uşaqlar, yeniyetmələr, gənclər, və yaşlılara müxtəlif sosial mədəni mühitdə (ailədə, tədris müəssisələrində, uşaq evlərində, əmək kollektivlərində, istirahət yerlərində və.s) aparılan tərbiyəvi işləri təşkil edən mütəxəssisdır.

O şəxsiyyəti və onu əhatə edən mikro mühitini, psixopedaqoji xüsusiyyətlərini öyrənir. Onun maraq və tələbatlarını müəyyənləşdirir kənara çıxmaları konflikli situasiyaları üzə çıxarıb vaxtında ixtisaslı yardım göstərir.

2. Sosiallaşma- insanın bütün həyatı boyu ətraf mühitlə qarşılıqlı təsir şəraitində sosial norma və mədəni əxlaqlı dəyərləri mənimsəməsi özünü reallaşdırması prosesidir.

3. Sosium- İnsanın formalaşdığı mühit onu əhatə edənlərin qrupudur.

4. Mikrososium- İnsanın ən yaxın ətrafı, gündəlik təmasda olduğu ünsiyyət və qurduğu münasibətlər ona bir başa təsir göstərə bilən ailə məktəb, yaşayış yeri dostlarından ibarət mühitdir.

5. Sosial rol- İctimai və şəxsiyyətlər arasındakı münasibətlər sistemində obyektiv olaraq şəxsiyyətin daşdığı sosial mövqey sosial funksiyadır

6. Sosial iş- İnsanların maddi, mədəni sosial həyat səviyyələrini, hökumət və qeyri hökumət təşkilatları ilə fəaliyyət sahələri ilə yüksəlməyə çalışan xüsusi növ peşə fəaliyyətidir.

7. Sosial müdafiə- vətəndaşların qanunvericiliklə təsdiq edilmiş sosial, hüquqi iqtisadi təminatların həyata keçirilməsini əsas sistemidir.

8. Sosial adaptasiya- Fərdin qrup təbəqə və yeni sosial mühitin şəraitinə dəyişmiş və dəyişməkdə olan həyat realıqlarına uyğunlaşma prosesidir.

9. Sosial reabilitasiya- Fərdin cəmiyyətə və mədəni əxlaqi sisteme qoşulmasına imkan verən fəaliyyətdir.

Mövzu 2. Sosial pedaqogikanın tədqiqat metodologiyası və metodları

Plan:

1. Sosial pedaqoji nəzəri metodologiyası
2. Sosial pedaqoji praktik metodologiyası

Metodologiya- Sosial pedaqoji tədqiqatın nəzəri metodoloji və mərhələlərini öyrənir. Elmi idrakın metodologiyası metodikasına müvafiq olaraq, sosial-pedaqoji tədqiqatı özünəməxsus təhlil etmək və bu prosesdə bir-bir qarşılıqlı əlaqədə müxtəlif mərhələləri fərqləndirmək lazımdır.

C.B.Mangeym, R.C.Ric, D.Mayırs, N.Smelzer və başqalarının sosial elmlər istiqamətində apardıqları tədqiqatları izah edən tədqiqat işi 3 mərhələdə- 1) tədqiqata hazırlıq 2) empirik informasiyanın toplanması 3) İnformasiyanın işlənməsində, toplanmasında mütəxəssislərin fərziyyələri tədqiqatların xüsusiyyətlərinin açıqlanmasıdır.

“Metod” kateqoriyası bir çox elm sahələri üçün mübahisəlidir. Metod idrak üsuludur. Müşahidə eksperiment ayrı-ayrı metodlardır. Metodika isə tədqiqatda tətbiq olunacaq təsviri verir.

Özünəməxsus nəzəri bazaya və praktik əhəmiyyətdə malik sosial pedaqogika elminin metodlarını 2 böyük qrupa ayırmaq olar;

1. Elmi- tədqiqat metodları
2. Tərbiyə və praktik yardım metodları

1. Elmi tədqiqat metodları- Müşahidə, eksperiment, sorğu metodları geniş yer tutur. Sorğu metoduna söhbət entervyu, anket test əsas sorğu metodlarıdır. Sorğu şifahi anket yazılı formada olur. Söhbət zamanı informasiya mübadiləsi həm real situasiyası qiymətləndirməyə imkan verir.

Sosial pedaqogikanın elmi-tədqiqat metodları sırasına modeləşdirmə, riyazi metoda daxil edilir.

2. Tərbiyə və praktik yaradıcı metodları- Bu metoda sosial pedaqoqla şagirdlərin birgə iş fəaliyyəti nəticəsində səmərəli nəticələr əldə edilir. Bu qrup metodlar əsasən sosial pedaqoqun gündəlik əməli fəaliyyətdə daha intensiv istifadə etdiyi metodlardır.

Məzmunu- insane qruplarının və cəmiyyətin çoxəsirlik tarixi təcrübəsidir. Bu sistemə daxil olan metodlar: nümunə, söhbət, disput, ictimai rəy, tapşırıqlar, fəaliyyət məhsullarının təhlili düzgün istiqamət əldə olunur. Yaradıcı oyunlar, cəzlandırma, rəğbətləndirmə, psixoloji məsləhət problemlərin həllinə yardım göstərən metodlar. Sosial-pedaqoji termin şəxsiyyətin ümumi komnukativ təkmilləşdirmə və formalaşmasına xidmət edən metodur.

Avtotreninq- insanın özünəməxsus psixi vəziyyətinin və davranışının özü tərəfindən tənzimləməsinə əsaslanan psixoterapevtik metodur.

İşgüzar oyunlar- Sosial məzmun cəhətdən münasibətlər sistemin modelləşməsinə əsaslanan metodur. Sosial pedaqogikanın bu tədqiqat metodları daim yeniləşən dinamik araşdırmalar üsulludur.

Riyazi metodlar- məlumatların kompyuterdə modlaşdırılıb yerləşdirilməsi static rəqəmlər təhlil olunur.

Kvalimetriya metodu- riyazi hesablarda formaların aradan götürülür.

Eksperiment metod- əks qiymətləndirmə kütləvi sorğu əsasında qiymətləndirməyə xidmət edir.

Tədqiqat problemin seçilməsindən başlayır. Nəzəriyyəsiz eksperiment yoxdur. Elm nəzəriyyəsinin əsasını induksiya təşkil edir.

Mövzu 3: Sosial pedaqogikanın prinsipləri və digər elm şöbələrini ilə əlaqəsi

Plan:

1. Sosial pedaqogikanın prinsipləri
2. Sosial pedaqogikanın digər elmlərlə əlaqəsi

Sosial pedaqoji fəaliyyət, sosial qanuna müəyyən qanunauyğunluqlara və prinsiplərə uyğunlaşır.

Tərbiyə işi elmi prinsiplər əsasında qurulduqda yaxşı nəticələr verir. Əksi olduqda isə o kor təbii xarakter daşıyır və səmərəsiz olur.

Prinsip- tərbiyə qanunauyğunlarını əks etdirən, onun səmərəli qurulmasına imkan verən, ilkin idealar fəaliyyət normaları başlıca tələblərdir.

Sosial pedaqogikanın prinsipləri, sosial pedaqoji fəaliyyətə təsir göstərən amillərə görə bir neçə qrupa ayrılır.

1. Təbiətə muvafiqlik prinsipi- İnsan sosial varlıqdır və sosial təbiətin varlıqların çərçivəsində fəaliyyət göstərir və inkişaf edir.

Bu tələblərə muvafiq şəkildə fəaliyyət göstərdikdə daha çox uğur qazanır, Bu qanunlardan kənara çıxdıqda isə uğurları azalır.

Təcübələr göstərir ki, sosial təcrübə prosesində hər zaman uşağın təbii imkanlarının inkişafı qanunlarına diqqət yetirilmir. Buda uşağın sosiallaşmasını ləngidir. Nəticədə isə təlim fəaliyyətini ləngidir.

Müəyyən yaş dövründə buraxılan bu səhvlər nəticəsində yaranan başlıqlar sonrakı inkişaf dövrlərində aradan qaldırılması çətinləşir.

2. Fərdi yanaşma prinsipi- Bu prinsip tərbiyə işində insanın olduğu kimi, bütün xüsusiyyətləri, imkanları üstün və zəif cəhətləri ilə birlikdə, qəbul edilməsini nəzərdə tutur.

3. Humanizm prinsipi- insana bir dəyər kimi yanaşmaqda onun hüquqlarını tanıyıb hesablamaqda və hüquqların müdafiəsi üçün şərait yaratmaqda ifadə olunur. Humanizm prinsipi sosial pedaqogikada insanın üstün mövqe tutması onun özünü müdafiəsi və cəmiyyətə inteqrasiyasına köməklik göstərilməsi ilə bağlıdır. Bu prinsip sahəsində uşa yeni yetmə və gənclər normal inkişaf və ünsiyyət sahəsində kollektivin bir üzvi kimi böyüyür inkişaf edir və başqa hüquq və azadlıqlar sahib olur.

4. İnkişaf yönümlülük prinsipi- Uşaq və gənclərdə öz potensial imkanlarını şəxsi qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün əlverişli şərait yaratmaq nəzərdə tutur.

İnkişaf yönümlülük prinsipinin səmərəli nəticələr verməsi cəmiyyətin şəxsiyyətə nə qədər dəyər verməsindən, aldığı təhsil, tərbiyə sosial inkişafdən asılıdır.

5. Sosial həyatla və mühitlə əlaqəsinin şərtlənməsi prinsipi-Tərbiyə işində sosial həyat və mühit amillərinin təsirlərinin nəzərə almağı və bu amillərdən səmərəli şəkildə istifadə etməyi nəzərdə tutur.

Tərbiyənin sosial mühit və həyatla şərtlənməsi əsasını dövlətin siyasəti sosial institutların ideoloji və səmərəli fəaliyyəti tutur.

6. Həqiqətin konkretliyi prinsipi- sosial tərbiyə işində səmərəliliyi mücərrəd şəkildə deyil, konkret şərait tərbiyə olmalarının real imkanlarına və qarşıya qoyulan vəzifələrə əsasən qiymətləndirilir.

7. Sosial fəaliyyət və ünsiyyətlə şərtlənməsi prinsipi- İnsanın sosial inkişafı və tərbiyəsi fəaliyyət və ünsiyyət prosesində formalaşır.

Sosiallaşma erkən yaşlarda başlanır və mahiyyətcə qocalığın sonuna kimi davam edir. O, fərdin mədəniyyətə daxil olması proseslərinə əhatə edir. Nəticədə insan bioloji varlıqlardan sosial varlığa keçirilir.

Mövzu 4: Şərqdə və Azərbaycanda sosial pedaqoji fikrin inkişaf tarixi

Plan:

1. Yaxın və orta şərq mütəfəkkirlərinin sosial pedaqoji fikrin inkişafında xidmətləri
2. Azərbaycanda sosial pedaqoji fikrin inkişafı

Cəmiyyətin ayrı-ayrı inkişaf dövrlərində onun tərbiyə potensialının sosial pedaqoji ölçülərlə dəyərləndirilməsi sahəsində Azərbaycan pedaqoji fikrində öz əhəmiyyəti var.

Hələ ən qədim dövrlərdə uşaqların tərbiyəsində adət ənənələrin müstəsna rolu var idi. Əjdər Ağayev, Yusif Talıbov və başqa pedaqoqların müəyyən etdiyi təlim tərbiyə məsələlərini uşaqlara milli adət ənənlərdən istifadə edilərək mərasim dərsləri vasitəsilə gənclərə aşılmalıdır.

Uşaqlara ad qoymaq, oğlanlara qızlara at çapmaq, nizə oynatmaq vərdişlər aşılmalıdır. Azərbaycan Ədəbiyyatının ən qədim möhtəşəm abidələrindən olan Kitabı Dədə Qorqud-da ailə münasibətləri ailə tərbiyəsinə dair mühüm fəlsəfi fikirlər öyüd nəsihətlər geniş yer tutur. Orta əsrlərdə Azərbaycan Ədəbiyyatının nümayəndələrindən Qətran Təbrizi, Əbül Həsən, Bəhmən Yar, Əfsələtdin Xəqani, Nizami Gəncəvi, Nəsrəddin Tusi, Məhəmməd Fizuli və.s elm və mədəniyyət xadimləri dövrün görkəmli pedaqoqları öz fikirləri və ideaları ilə Azərbaycanda sosial pedaqoji fikrin nə qədər zəngin olduğunu sübut etmişlər.

Nəsrəddin Tusinin “Əxlaqi-Nasiri” əsərində həya, ismət, gözəllik nəciplik və.s kimi müsbət əxlaqi keyfiyyətlər əks olunur.

XIX-əsrin sonu XX- əsrin əvvəllərində Sosial pedaqogikada aşağıdakılar əsas məsələlər həlli önəm daşıyır.

1. Xaqlın mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsi
2. Evsiz-eşiksiz uşaqlara qayğı
3. Yeniyetməlik yaş dövründə cinəyatkarlıqla mübarizə

Cəmiyyətdə sosial münasibətlərin həll edici səviyyədə vüsət tapması ona pedaqoji yanaşmanı zəruri edirdi. Digər tərəfdən isə təbii fəlakətlərin təsadüfi qəzalardan, terror və xəstəliklərdən ayrı-ayrı şəxslərin bir qrup insanların bədbəxtliyə düşər olmaları sosial bərpa işini aktuallaşdırdı və beləliklə pedaqoji elmlər sistemində **sosial pedaqogika** yaradıldı.

Azərbaycan xalqının qədim irsində dastanlarında verilən öyüd nəsiyyətlər o vaxt gənc nəslin sosiallaşmasına güclü təsir etmişdir.

1926-1935- ci illərdə məktəblərin sürətlə inkişafı oldu, elmlərin qarşılıqlı əlaqələri yarandı: təbiət elmləri, fəlsəfə sosial elmlər və.s

qabacıl məktəb psixoloqları ilə yanaşı sosial pedaqoqlar da fəaliyyət göstərməyə basladılar. Vaxtı ilə çoxları  r fl  qeyd edirlər ki, bizim ölkəmizdə istehsalatda  alısan qadınların faiz sayı dünyada  n yüksək göstəricidir.

Zəngin mədəni irsə malik olan Azərbaycan xalqının məktəb və pedaqoji tarixinin müxtəlif d v rl rində maarifçilər məktəbəqədər yaşı uşaqların tərbiyəsinə aid maraqlı fikirlər söyləmişlər.

Mövzu 5:Şəxsiyyət və onun sosiallaşması prosesi

Plan:

1. Şəxsiyyət və onun inkişafı
2. Şəxsiyyətə təsir edən amillər

Pedaqogika şəxsiyyəti tərbiyənin obyektini fəaliyyəti isə subyektini baxımdan öyrənir.Şəxsiyyətin inkişafında tərbiyənin mövqeyini onların qarşılıqlı əlaqələrini meydana çıxarır. Bütün bunlarla bərabər şəxsiyyət probleminə müxtəlif cəhətlərdən və mövqeylərdən yanaşılmış, xeyli ciddi əsərlər yazılmış və ardıcıl olaraq da bu sahə tətbiq edilməkdədir.

Şəxsiyyət dedikdə şüurlu fəaliyyət göstərən, sosial münasibətlərdə iştirak edən, yaxşı əməllər sahibi olan, ətraf aləmi yaxşılaşdıran və ya bu barədə düşünən xeyirxah, humanist insan nəzərdə tutulur. Müasir pedaqogika və psixologiyada şəxsiyyət anlayışına birmənalı yanaşmamışlar. Tədqiqatçıların əksəriyyəti hesab edir ki,həyatı boyu formalaşan özünəməxsus fərdi xüsusiyyətləri, müəyyən təəkkürü davranış tərzi, hissləri, ictimai münasibət və ünsiyyəti olan insan şəxsiyyət adlanır. Şəxsiyyət konkret insan olub, şüura malik, sosial inkişaf prosesində yaranan fərdilikdir. Geniş mənada sosial münasibətlərin və şüurlu fəaliyyətin subyektini olan fərd kimi başa düşülür. Dar mənada isə sistemli keyfiyyətlərə malik, ictimai münasibətlərə qoşulan, birgə fəaliyyət və ünsiyyətdə formalaşan şəxsiyyətdir.

Şəxsiyyətin inkişafı. İnsanın inkişafı mürəkkəb davamedici mütərəqqi prosesin nəticəsidirki, bu zaman onun bioloji, psixi və sosial keyfiyyətləri dəyişir. Bu dəyişikliklər şəxsiyyətin formalaşması prosesində onun tərbiyəsi və təhsilinin təsiri ilə baş verir. Tərbiyə şəxsiyyətin inkişafına müəyyənəddici təsir göstərir.O inansın fərdi ictimai varlıq kimi təşəkkülünün müəyyən edir. Uşaq müəyyən istedad və qabiliyyətlərlə dünyaya gəlir, lakin onların necə pöhrələncəyi təbiət və mühitdən asılı olur.

Mühit. Bu uşağın yaşadığı dünyada, planet baş verən hadisələr, iqtisadi, kortəbii hadisələr, ölkədə , cəmiyyətdəki hadisələrdir. Bu şəhərdə, kənddə, ailədə baş verən hadisələrdir. Bu dini təsirlər, küçənin həmyaşıtđların, məktəb və məktəbdənkənar müəssisələrin, klub və mərkəzlərin təsiridir.

Muhitin təirinə məruz qalan insan fiziki əqli və mənəvi cəhətdən dəyişir. Bu prosesdə uşaq şəxsiyyət kimi təşəkkül tapır.

Şəxsiyyətin inkişafına təsir edən amillər. Şəxsiyyət pedaqoji və psixoloji baxımdan müxtəlif xüsusiyyətlərlə, ilk növbədə ictimai fəallıq, motivlərin davamlı sistemi, şəxsi məna və münasibət kateqoriyaları ilə xarakterizə olunur. Şəxsiyyətin inkişafına daxili və xarici amillərlə şərtlənir:

Daxili amillərə daxildir. Genetik, bioloji, fiziki, fizioloji amillər. Bu cəhətdən daxili amillər insanın şəxsi fəallığını, şəxsin marağını insanlarla ünsiyyət münasibətində özünü birləşdirir.

Xarici amillərə daxildir. Fərdin müəyyən mədəniyyətə, sosial-iqtisadi sinifə və ailə mühitinə məxsusluğu. Bu baxımdan xarici amillər ictimai mühiti, kollektivi, ictimai qrupları, tərbiyəvi təsirləri də özündə birləşdirir. Şəxsiyyət insanın varlığının bir sıra keyfiyyət və vəziyyətinin təzahürü formasıdır. İnsan ümumi anlayışdır.

Şəxsiyyətin sosiallaşması. Şəxsiyyətin sosial təşəkkülü-insanın özünü şəxsiyyət kimi dərk etməsi prosesidir. Bu tərbiyə, təhsil və özünü tərbiyəsində baş verir. Şəxsiyyətin təşəkkülü ətraf mühitin, həyatında qarşılaşdığı ədalətin zülmün dərkidir.

Mövzu 6: Sosial pedaqoji proses

Plan:

1. Sosial pedaqoji prosesin mahiyyət quruluş, mərhələləri
2. Sosial pedaqoji fəaliyyətin idarə edilməsi

İnsanın sosiallaşması anadan olandan başlayıb bütün ömrü boyu davam edir. Proses latın sözü olub Proqesus- irəliyə ötüb keçmək, irəliləmək deməkdir. Bu anlayış elmi ədəbiyyatda vəziyyətlərin ardıcıl növbələşməsi fasiləsiz hərəkətləri əks etdirən vahid inkişaf mərhələlərinin qanunauyğun şəkildə bir-birinə ardıcıl şəkildə gəlməsi sı əlaqədədir kimi izah olunur.

Muasir pedaqoji proses ədəbiyyatda proses sözü pedaqoji proses kimi öyrənilir. Lakin pedaqoji proses mahiyyətinə vahid yanaşma tərzii yoxdur.

Tipik olaraq aşağıdakılara görə aid etmək olar.

1. Pedaqoji proses elə prosesdir ki burada müəllimin fəaliyyəti şagirdin keyfiyyətlərinə çevrilir.
2. Pedaqoji proses məqsədə yönəlmiş məzmunca dolğun və xüsusi təşkil olunmuş pedaqoji fəaliyyətin təsiri və tərbiyəçilərin aparıcı istiqamət verici rolu ilə fəal həyat fəaliyyəti nəticəsində onların özünün düşünməsidir.
3. Tədris müəssisələrində ümum təhsil və ya texniki peşə məktəblərində həyata keçirilən bütün təlim, tərbiyə təhsil və inkişaf məsələləri bütün pedaqoji prosesə aiddir.
4. Qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün müəllimlərlə şagirdlərin qarşılıqlı təsirində pedaqoji proses deyilir.

Pedaqoji proses anlayışı Kopten tərəfindən elmə gətirilmişdir. (1849-1920) və mahiyyəti, məzmunu pedaqoji proses (1904) əsərində izah etmişdir. Müəllif pedaqoji prosesi şəxsiyyətin daxili qüvvələri hesabına özünü inkişafı əsasında sosial idealara uyğun hər tərəfli təkmilləşməsi kimibəşə düşür və bunu daxili və xarici- sosial pedaqoji proses sözü qedy edilir.

Daxili pedaqoji proses: a) insanın inkişafını ümumi mənzərsini yəni onun sosial pedaqoji prosesin inkişafını necə baş verməsini əks etdirir. b) tipik qrupa aid olan insanın inkişafına özünə məxsusluğu (eşitmə, görmə psixi inkişafdan qalan) onun təşkil tərbiyəsini əks etdirir. c) konkret insanın inkişafı təlimi və tərbiyəsi onun fərdiyyətilik keyfiyyətləri, xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla əks etdirir.

Xarici pedaqoji proses: a) insanın bütövlükdə tərbiyəsi prosesi olub (yenidən tərbiyəyə düzəliş vəss) xüsusi pedaqoji məsələlərin həllinə yönəlir. b) müəyyən kontryolu insanların (məs:psixi inkişafında problem olunan uşaqlar, çətin tərbiyə olunan uşaqlar xüsusi tərbiyəsi məsələ həlli prosesi əks etdirilir. c) konkret insanın tərbiyəsi prosesi olub müəyyən tərbiyəvi məsələlərin həllini tərbiyə işinin xüsusi texnologiyasını həyata keçirilməsini tələb edir.

Sosial pedaqoji proses- sosial işçi və müştərinin (yəni sosial pedaqoji prosesin yönəldiyi insan) qarşılıqlı təsiri olub, mühitin xüsusi və təbii şəraitlərindən pedaqoji vasitələrlə müştərinin sosial problemlərin həllinə yönəlir

Sosial pedaqoji prosesin əsas tərkib hissələri bunlardır.

1. Daxili sosial pedaqoji proses-istənilən pedaqoji proses onun inkişaf mərhələsində təcrübə göstərir ki, onun əlaməti uyğun sosial pedaqoji təzahürdə baş verir.Şəxsiyyətin yaş,keyfiyyət və ya kəmiyyət dəyişiliyidir.

2. Xarici sosial pedaqoji proses- daxili imkanların səmərəliliyi çox zaman sosial pedaqoji müəyyən edilir. O sosial işçilərin peşəkar fəaliyyətində müəyyən məqsədin daha səmərəli, sürətli əldə olunmasına kömək edir Sosial pedaqoji məqsədin tərbiyə olmaqla sosial işçinin qarşılıqlı təhsilə can artmasına nail olmaqdır.

Mövzu 7: Ailə şəxsiyyətinin sosial inkişafının mühüm amili kimi

Plan:

1. Ailə tipləri
2. Ailədə qarşılıqlı münasibətlərə xələl gətirən amillər

Ailə dövlətin təməli olduğu kimi, insanlığın, bəşəriyyətin də davamı üçün çox önəmli bir ünsür, hamının rahatlıqla sığınıb isindiği bir ocaqdır. Ailə kiçik bir dövlət hesab edilərək cəmiyyətin əsasını təşkil edir. Ailə məsələsi bütün dövrlərdə insanları, dövlətləri düşündürən, onlar üçün hər şeydən zəruri olan bir məsələdir. Onun necə olması, hansı təməllər üzərində qurulması, inkişafı, övladların tərbiyəsi millətin və dövlətin gələcəyinin əsas şərtlərindəndir. Ailə elə bir qurumdur ki, burada ailə üzvləri bütün tərəfləri və cəhətləri ilə əhatə olunmuşdur.

Bütün şəxsi, mənəvi, əxlaqi keyfiyyətlər öncə ailədə formalaşır. Ailənin şəxsiyyətin inkişafında, böyüyən insanın taleyində əhəmiyyəti çox böyükdür. Ailə cəmiyyətin insan qruplarının ilkin mərhələsi olub ər-arvadı, uşaqları öz ətrafında birləşdirən insan qrupudur. Hər bir insanın mənəvi keyfiyyətləri, davranışının ilkin cəhətləri ailədə formalaşır, xüsusilə – xeyirxahlıq, diqqətlik, qayğıkeşlik, böyüklərə, valideynlərə hörmət, kiçiklərə qayğı, sadəlik, təvazökarlıq, düzlük və doğruluq, əməksevərlik, vətənpərvərlik kimi mənəvi, əxlaqi keyfiyyətlərin tərbiyə olunması ailədə formalaşır.

Qloballaşan cəmiyyətimizdə gündən-günə artan və diqqəti cəlb edən həyat hadisələri onu göstərir ki, müxtəlif amillərin təsiri nəticəsində ailə tərbiyəsi sistemində problemlər, çətinliklər əsaslı dəyişikliklər baş verməkdədir. Uzun əsrlər boyu milli-mənəvi dəyərlərə bağlılığını qoruyub saxlamış ənənəvi ailə məfhumunun bəzi hallarda erroziyaya uğraması prosesi də nəzərə çarpır. Bu xoşagəlməz dəyişmənin əsas səbəbləri kimi sosial-iqtisadi çətinlikləri, azuşaqlı və təkuşaqlı ailələrin sayının artmasını, yeni qurulmuş ailələrin təcrübəli valideynlərdən çox tez ayrılaraq müstəqil həyata erkən başlamalarını, sosial amilləri və ən əsası gənclərin ailə qurumu mövzusunda az biliyə sahib olmalarını göstərmək olar. Ailə vətəndaş cəmiyyətini formalaşdıran əsas elementlərdən biri sayılır. Ailə yaxın qohumların birlikdə yaşadıkları sosial qrupdur. Lakin buna adi qrup kimi baxmaq da doğru deyil.

O, kiçik sosial qrupdur və cəmiyyətin ilkin özəyidir. Bu baxımdan da ailə cəmiyyətin mühüm təsisatlarından biri sayılır. Ailə hər bir cəmiyyətin sosial strukturunun mühüm komponenti olub, çoxlu sosial funksiyalar yerinə yetirməklə həmin cəmiyyətin inkişafında mühüm rol oynayır. Nikah isə ailənin hüquqi əsasıdır. Nikah kişi ilə qadın arasında, valideynlərlə uşaqlar arasında münasibətləri qəti müəyyənləşdirir, müəyyən normalara salır, bununla da ona sosial təsisat xarakteri verir.

Ailənin cəmiyyətdə oynadığı mühüm rollardan biri onun şəxsiyyətin, xüsusilə də uşaqların şəxsiyyətinin formalaşması ilə bağlıdır. Şəxsiyyət amili vətəndaş cəmiyyətində diqqət yetirilən əsas amillərdəndir. O cəmiyyət kamil vətəndaş cəmiyyəti sayılır ki, orada azad şəxsiyyət yetişir və inkişaf edir.

Təcrübə göstərir ki, şəxsiyyətin formalaşmasında ailə münasibətləri, onu əhatə edən insanların ona qayğısı müsbət rol oynayır. Şəxsiyyətin inkişafına, xüsusilə kiçik və məktəb yaşlı uşaqlara ailə mühiti güclü təsir göstərir. Ailə onların maraq və tələbatlarının həyata keçməsi üçün əlverişli şərait yaradır. Şəxsiyyətin əxlaqi və sosial keyfiyyətlərinin də əsası ailədə qoyulur.

Mövzu 8: Gənc ailənin çətinlikləri və onların aradan qaldırılması yolları

Plan:

1. Gənclərin ailə həyatına hazırlanmasının vacibliyi
2. Ailənin tərbiyə imkanları

Ailə münasibətlərinin gənc nəslin tərbiyəsindəki rolunun nəzərə alınmaması ailə tərbiyəsində yol verilən nöqsanlar içərisində xüsusi yer tutur. Bir sıra ailələrdə uşağa verilən mənəvi tələblərlə valideynlərin öz əməlləri uyğun gəlmir. Evin məişət qayğılarında ata - ananın eyni dərəcədə iştirak etməməsi, hətta bu əsasda əmələ gələn söz - söhbət və münaqişələr uşaqlarda kişilik və qadınlıq haqqında təsəvvürlərin formalaşmasına mənfi təsir göstərir. Bəzən ata uşağa bir, ana başqa cür, nənə isə tamamilə fərqli yanaşır. Tərbiyəvi təsirlərin vəhdətdə olmaması uşaqların münasibətlər sisteminin və qiymət meyarlarının formalaşması prosesini çətinləşdirir.

Gənc nəslin yaş, fərdi və cins xüsusiyyətlərinin, tələbat və imkanlarının hesaba alınması sahəsində də ciddi nöqsanlar var. Məsələn, psixoloqlar müəyyənləşdirmişlər ki, 5 - 6 yaşında uşaqlar dil öyrənməyə çox həssas olurlar, onlar ana dili ilə yanaşı, rus dilini, hətta üçüncü bir dili öyrənə bilərlər. Lakin təəssüflə, bildirməliyik ki, ailələr çox zaman bu böyük imkandan səmərəli istifadə etmirlər.

Valideynlər uşaqların təbii imkan və qabiliyyətlərinin vaxtında üzə çıxarılması sahəsində də ciddi nöqsanlara yol verilir. Onlar çox zaman uşağı heç bir əsas olmadan incəsənət sahələrinə təhrik edir, texnika sahəsinə isə maraq yaratmırlar.

Bəzi ailələrdə özünü göstərən əşya xəstəliyi uşaqların mənəvi tərbiyəsinə xüsusilə mənfi təsir edir. Bəzi ata - analar, hətta uşaqlar üçün "peşə seçəndə" belə onun "maddi cəhətdən sərfəli" olmasına diqqət yetirirlər. Valideynlərin özlərinin maraqlarının məhdud olması, mənəvi kasadlığı istər - istəməz uşaqların dünya, ailə, insan haqqında təsəvvürlərində əks olunur. Ailə tərbiyəsinə quru nəsihətçilik halları da az ziyan vurmur. Uşaqlarda ünsiyyətin az və yeksnəsək olması da diqqəti cəlb edir. Bir çox hallarda isə valideynlərin uşaqlarla ünsiyyəti sadəcə olaraq adi güzəran söhbətinə çevrilir, səthi və məhdud xarakter daşıyır.

Asudə vaxtın, ailədə gün rejiminin düzgün təşkilindən çox şey asılıdır. Bu, bəzi hallarda valideynin iradəsindən asılı olmur. Həmin işdə məktəb, ictimai təşkilatlar ailənin köməyinə yetməyə borcludu.

Müşahidələr göstərir ki, uşaqlar ən çox sərbəst olduqları - məktəbdən və ailədən gəzib - dolandıqları vaxt pozulurlar. Yaşadığı məhəllənin, küçənin yerləşdiyi ərazinin yaxınlığı, dostluq, yoldaşlıq etdiyi uşaqların əxlaqı həddi - buluğa çatmamışlara güclü təsir edir. Məhəllə uşaqları arasında daha nüfuzluları olur. Digər uşaqlar onun ətrafında cəmlənir, məsləhəti ilə oturub dururlar. Həmin yeniyetmənin şəxsiyyətini müəyyənləşdirmək, sonra əməli tədbir görmək valideyn üçün zəruridir. Yeniyetmələrin hədsiz əzizlənməsi, hər cür tələblərinə güzəştə gedilməsi bəzi hərəkətlər və davranışlarında onlara sərbəstlik verilməsi də pis nəticələnir. O, məktəbdən yayınır, siqaret çəkməyə, içki içməyə, yaşlılara məxsus oyunlara oynamağa, evə gec gəlməyə başlayır. Ailə tərbiyəsinin çox mühüm bir xüsusiyyəti var: valideynlərlə uşaqlar arasında münasibətlər şəxsi - emosional xarakter daşıyır. Ana uşaqla hisslərin dili ilə danışır. Ata məhəbbəti də şirindi. Övladların qəlbini rıqqətə gətirir. Ailə tərbiyəsinin üstünlüyü də, zərifliyi də məhz buradadır. Fiziki və psixoloji cəhətdən yaxşı inkişaf etmək üçün uşağa, hər şeydən əvvəl, valideyn məhəbbəti gərəkdir. Ancaq bir şərtlə: ata - ananın məhəbbəti uşağı inkişaf etdirməlidir. Onun nəinki bugünkü, həm də sabahkı xoşbəxtliyinin rəhni olmalıdır.

Müasir ailələrdə uşaqların əzizlənməsi müxtəlif formalarda özünü göstərir: uşağı əmək qayğılarından azad edirlər, hamı onun canına and içir, adi sözüə əməl edir, istəkləri həmin an yerinə yetirilir, bərkə-boşa salınmır, adi çətinlikləri belə onun üçün ata və ya ana aradan qaldırır... Bir də xəbər tuturlar ki, uşağın iddiası yerə-görə sığmır. Artıq böyük oğlandı, lakin ailənin dərdi-səri ilə maraqlanmır, yalnız özü haqda fikirləşir.

Tutduğu xoşagəlməz hərəkətlərə görə evdə heç bir cəza almayan, hətta valideynlərdən biri tərəfindən müdafiə edilən övladlar da var. Onlarda belə bir fikir yaranır : "Madam ki, ona hər şeyə icazə verilir, mane olan, xətrinə dəyən yoxdur, o, nə istəsə edə, hətta qanunu da poza bilərəm". Nəvaziş və qayğının həddi gözlənilməlidir. Çox zaman uşaq həddindən artıq əzizləndiyi zaman "çətin" olur. Uşağı tez-tez, özü də yersiz tərifləmək, onun pis əməllərini alqışlamaq lazım deyil. Təəccüblü odur ki, bəzi valideynlər bu mətləbi başa düşsələr də, yenə də uşağı həddindən artıq qayğı ilə bürüyürlər, çünki bu çox asan yoldur. Uşağı əzizləməyə nə var ki, lakin onunla hər hansı bir əsəri müzakirə etmək, ona dil öyrətmək və s. isə çox çətindir. Çünki bu valideyndən təkcə vaxt yox, həm də bilik, bacarıq, pedaqoji səriştə tələb edilir. Biz hər hansı bir qayğıdan uşağı azad etməklə onu həyata hazırlamırıq, bahalı şey almaqla

onun sadəcə başını qatırıq. Əslində isə onu başımızdan etmiş, öz ümidinə buraxırıq, yəni tərbiyəsi qayğısına qalmırıq.

Bir çox ailələrdə isə uşaqlara qarşı həddindən ziyadə tələbkarlıq göstərir, cəzanın ədalətli olmasını gözləməzlər. Bir çox hallarda cəza müstəsna dərəcədə sərt xarakter daşıyır, uşağı qorxudur, onda inamsızlıq hissi yaradır. Psixoloji tədqiqatlar göstərir ki, artıq yeniyetməlik dövründə uşaqların mənlilik şüuru inkişaf edir, onlar özlərini bir şəxsiyyət kimi yüksək qiymətləndirir, öz ləyaqət və şərəflərini bütün aydınlığı ilə başa düşürlər. Buna görə də uşaqları qətiyyənlə döymək olmaz. Uşağı döymək, onu təhqir etmək, ləyaqətini alçaltmaq, şəxsiyyətini tapdalamaq deməkdir. Lakin bu o demək deyil ki, uşağı cəzalandırmaq olmaz. Cəzanın müxtəlif növləri var. Onların bir çoxu ailə tərbiyəsində də bu və ya digər dərəcədə istifadə olunur. Lakin cəza məqsəd deyil, vasitə olmalıdır. Həm də uşağı addımbaşı danlamaq, utandırmaq və ya hədələmək yaramaz. Düzgün əzalandırma valideyndən xüsusi məharət tələb edir.

F. E. Dzerjinski vaxtilə yazırdı ki, çubuq onların bədənini ağrıda bilər. Əgər onların qəlbləri inciyirsə, əgər bu kötək uşaqları öz arzularına zidd olan tərzdə hərəkət etməyə vadar edərsə, o zaman müəyyən bir müddətdən sonra çubuq uşaqları öz zəifliyinin əsirinə çevirəcək, onların üzərinə əbədi əziyyət verən ağır bir daş kimi çökəcək və hər cür əzab-əziyyətə dözməyə qadir olmayan ruhsuz, satqın, "vicdanlı" adamlara çevriləcək.

Ailədə tez-tez bədən cəzasına məruz qalan uşaq özgələşir, sırtıq, kobud və qəzəbli olur. Fiziki cəza uşağın qəlbində zəriflik və həssaslığı məhv edir. Düzgün tərbiyə isə xoş rəftar və tələbkarlıqla yanaşı gedir.

Tələbkarlıq - uşağın şəxsiyyətinə və ləyaqətinə təzyiq kimi deyil, ona etibar və hörmət zəminində olmalıdır. Valideyn ilk gündən öz uşağında düzgün adət və vərdişlər formalaşdırmağa bilibsə, uşaq bircə sərt baxışdan səhvini anlayacaq, yaxşı işi ilə "günahını" yumağa çalışacaqdır. Tutduğu əməllərə görə uşaqda elə söhbətlər aparılmalı, elə təsir göstərilməlidir ki, o həmin pis hərəkətin onun üzvü olduğu, kollektivə, valideynlərə, ailənin şərəfinə, nüfuzuna, ümumiyyətlə, cəmiyyətə nə kimi zərər vurduğunu şüurlu surətdə dərk etsin, öz hərəkət və davranışına düşüncəli nəzarət etsin, yaşlıların xeyirxah məsləhətlərinə qulaq assın. Bunun üçün isə valideynlər, ilk növbədə, tərbiyənin məqsədini aydın təsəvvür etməlidir.

A.S. Makarenko göstərir ki, bəzi ailələrdə bu məsələyə daim etinasızlıqla yanaşırlar:

"Valideynlər və uşaqlar sadəcə bir yerdə yaşayırlar və valideynlər ümid edirlər ki, hər şey öz-özünə qaydaya düşəcək. Belə valideynlərin nə aydın məqsədi, nə də müəyyən proqramı var. Əlbəttə belə hallarda tərbiyənin nəticəsi də həmişə təsadüfi olur və çox vaxt valideynlər sonra təəccüb edirlər ki, nə üçün onların maraqları korlanıb? Nəyə nail olmaq istədiyini bilmədən heç bir işi yaxşı görə bilməzsən.

Evdəki mebellərə qayğı göstərən uşaq avtobusdakı oturacaqları kəsir, məktəbdə pəncərə şüşəsini sındırır, ictimai yerdə tum çirtlayıb yeri zibilləyir və s. Ana isə üstəlik, irad tutan vətəndaşların, ictimaiyyətin "acığın" oğluna tapşırır ki, onlara fikir verməsin, dediklərini qulaq ardına vursun.

Avtobusda yaşlı adamın ayaq üstündə durduğu halda uşağın özünü görməməzliyə vurması bizi narahat edir. Lakin valideyn özü buna şərait yaratdıqda vəziyyət dözülməz olur. Valideyn, əvvəla, pedaqoji cəhətdən düzgün hərəkət etmir. İkincisi, öz övladına etinasızlıq, saymazlıq və laqeydlilik kimi mənfi keyfiyyətlər aşılair.

İnsan anadan olduğu gündən ömrünün sonuna kimi tərbiyəvi təsirlərin əhatəsində yaşayır. Bunun üçün valideynlər uşağı ilk gündən elə tərbiyə etməlidir ki, onun hansı yaşındasa yenidən tərbiyəsinə ehtiyac qalmasın. O, cəmiyyət üçün faydalı adam kimi böyüsun, ailə, kollektiv, ümumiyyətlə xalq üçün ağır yük çevrilməsin.

Böyüməkdə olan nəslin tələbat - motivasiya sahəsinin, əxlaqi şüurunun və s. formalaşmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Uşaq da özü haqqında aydın təsəvvür yaradılmalıdır. O, özünün müsbət və mənfi keyfiyyətlərini düzgün qiymətləndirməyi öyrənməli və vaxtında özünütərbiyə ilə məşğul olmalıdır. Bundan ötrü bir tərəfdən, uşağı ictimai münasibətlər sisteminə daha geniş cəlb etmək, ətrafdakı adamlarla onun ünsiyyətini dolğunlaşdırmaq, digər tərəfdən isə onun fəaliyyət sahəsini genişləndirmək zəruridir.

A.S. Makarenko deyirdi:

"Tərbiyə işinin əsl mahiyyəti... heç də sizin uşaqla təklikdə söhbət etməyinizdən, uşağa müstəqim təsir göstərməyinizdən ibarət deyil, ailənizin, şəxsi və ictimai həyatınızın təşkilindən, uşağın həyatını təşkil etməkdən ibarətdir".

Mövzu 9: Sosial tərbiyə işində məktəb və ailən qarşılıqlı əlaqəsi

Plan:

1. Məktəbin ailəyə köməyinin formaları
2. Ailədə neqativ tərbiyə təsirləri və problemlər

Ailədaxili münasibətlərin sağlam peadqoji, psixoloji əsaslar üzərində, qarşılıqlı hörmət və məhəbbət əsasında qurulması cəmiyyətin inkişafını şərtləndirən amillərdəndir. Ailədaxili münasibətlər əsasən ata və ananın ailədəki rolu və münasibəti ilə şərtlənir. Bu münasibətlər həm ailənin möhkəmliyinə, həm də uşaqların tərbiyəsinə xüsusi təsir göstərir.

V.A.Suxomlinski qeyd edirdi ki, “Uşaqların əsas tərbiyə məktəbi ər və arvad, ata və ana arasındakı qarşılıqlı münasibətdir”. Odur ki, ailədə tərəflərin əsas, başlıca rolu bir-birini qavramaq və anlamaqdır. Bu anlama və münasibət ailənin gələcək planlarını qurmaqda vacibdir.

Ailə münasibətlərinin əsasını ər və arvad münasibətləri təşkil edir. Onlar ailənin qoşa qanadlarıdır.

Ailədaxili münasibətlər kontekstində valideynlərin uşaqları ilə münasibəti də önəmli əhəmiyyət kəsb edir. Bu məsələ hələ lap kiçik yaşlarından, məktəbəqədər dövrdən başlayır. Uşaqların şəxsiyyətinin formalaşmasında, psixi inkişafında, ətrafdakılarla rəftar və davranışında, idrak fəallığının inkişafında valideyn-övlad münasibətləri mühüm rol oynayır. Bu münasibətlər uşağın öz yerini, ailədəki rolunu müəyyənləşdirməkdə və özünü dərk etməsində, qabiliyyət və bacarıqlarını inkişaf etdirməkdə önəmlidir.

Ailədaxili münasibətlər kontekstində valideyn-uşaq münasibətləri tarixən milli xüsusiyyətlərin tələblərinə uyğun olaraq, eyni zamanda valideynlərin özlərinin düşüncə tərzinə, fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun əsaslar üzərində qurulur. Uşaqların şəxsiyyətinin formalaşmasında və psixi inkişafında aparıcı rol oynayan ünsiyyət tələbatı da məhz bu münasibətlərin gedişində bu və ya digər dərəcədə ödənilir. Qeyd etdiyimiz kimi sağlam, düzgün münasibət sağlam, formalaşmış gələcəyə yol açır. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bəzi vaxtlarda ailədaxili münasibətlərin (ər-arvad) nizamsızlığı uşaqların taleyində neqativ izlər buraxır.

Uşaqlarla rəftar və davranış zamanı valideynlər bəzi vaxtlarda birtərəfli iştirak edirlər. Valideynlərdən birinin uşağı çox əzizləməsi, yaxud tez-tez onun üçün “havadarlıq” etməsi, “hələ uşaqdır düzələr” və s. bu kimi mühafizəkar mövqeləri uşaqların tərbiyəsində birtərəfli ölçülərə gətirib çıxarır. Çünki ailənin tərbiyə imkanları valideynlərin və uşaqların qarşılıqlı əlaqəsi ilə müəyyən olunur.

Deməli, ailə tərbiyəsinin məqsədi şəxsiyyətdə müsbət keyfiyyətləri formalaşdırmaqdır ki, onlar uşağın inkişafında yaranan çətinlikləri vaxtında dəf etməyə imkan yaradır. İntellektin inkişafı, yaradıcı bacarıqlar, qabiliyyət, ilkin əmək fəaliyyəti təcrübəsi, mənəvi və estetik cəhətdən formalaşma, mədəniyyət və uşaqların fiziki sağlamlığı, onların xoşbəxtliyi-bütün bunların hamısı ailədən, valideynlərdən asılı olmaqla ailə tərbiyəsinin əsasını təşkil edir. Valideynlər birinci tərbiyəçilər kimi uşaqlara daha güclü təsir etmək qüvvəsinə malikdir.

Ailə tərbiyəsinin öz metodları vardır. Bunların sırasında şəxsi nümunə, birlikdə müzakirə, inam və etibar, sevgi-məhəbbətin büruzə verilməsi, bu və ya digər işlə bağlı ailə üzvünün qayğısına qalma, nəzarət, yumor və zarafatlar, ənənələr, tərifləmələr, mükafatlandırma və s. ola bilər. Burada seçim yalnız konkret situativ şərait nəzərə alınmaqla fərdi şəkildə həyata keçirilə bilər.

Mövzu 10: Kollektiv sosial pedaqoji fenomen kimi

Plan:

1. Kollektivin tərbiyə yolları
2. Kollektiv şəxsiyyətin formalaşmasının sosial mühütü kimi

Kollektiv cəmiyyətin xüsusi tərkib hissəsi sayılır. Kollektivə daxil olan hər bir üzv kollektivin mənafeyi üçün çalışmalı kollektivin uğurları ilə sevinməli uğursuzluqlarında təəssüf hissi keçirməlidir. Bütün insan toplularına kollektiv deyilmir.

Ümumi məqsəd üçün çalışır, fəaliyyət göstərən insan topluları kollektivadlanır. Uşaq kollektivini mütəxəssislər cəmiyyətin özünəməxsus modeli hesab etmişlər. Kollektiv haqqında ilk nəzəriyyəsinə rus pedaqoqu Makarenko hazırlamışdır. Uşaq kollektivinin əsas tipi sinif-şagird kollektivi hesab olunur.

Sinif kollektivi şagird kollektivinin kiçik qrupudur. Sinif kollektivində qarşılıqlı münasibətlərin 2 qrupu formalaşır.

1. Formal (rəsmi) qrup
2. Qeyri-formal (qeyri rəsmi) qrup

Müəllim-şagird münasibətləri, şagird-şagird münasibətləri. (Formal)

İki qızın və ya iki oğlanın bir biri ilə dostluğu, sinif kollektivində 2-3 4-5 mikro qrupların əmələ gəlməsi və.s (qeyri formal) qruplardır.

Pedaqoji kollektivin inkişaf dinamikasında 4 əsas mərhələ tətbiq olunur.

1. Kollektivin təşkili- Səmimi ünsiyyət və işgüzar əməkdaşlıq şəraitində uşaqların maraq və meyillərini, arzularını, istəklərini müəyyənləşdirir. Xarakter xüsusiyyətlərini əxlaqi keyfiyyətlərini, hazırlığını öyrənir bu zəmində yaxşı şagirdləri müəyyənləşdirir. Beləliklə fəallar qrupu müəyyənləşdirilir.

2. Özünüdərk- Bu mərhələdə fəalları sayı artım və kollektiv özünü idarəyə keçir. Burada tıskilatçılıq fəaliyyətini öz üstünə götürür digərlərini öz arxasıya aparır və onların həyatlarının əlverişli təşkili üçün şərait yaradır.

3. Tələblərin verilməsi- tələb şagirdə bilavasitə müraciətlə etməklə deyil, qarşılıqlı münasibətlərin təşkili yolu ilə müəyyən olunur.

4. Fəallıq və müstəqillik- Kollektivin hər bir üzvü özləri özlərinə ictimai məzmunlu tələblər verir, onu icra edirlər.

Şagirdlərin fəallaşması prosesində pedaqoqun xüsusi rolu vardır.

Şagirdlərin əxlaq təcrübəsini kollektivin ümumi vəziyyəti ilə əlaqələndirir, oyunlar, yarışlar təşkil edir, kollektiv üzvləri arasında

işgüzar münasibətlər formalaşdırır, bu yollarda kollektiv üzvləri ilə qarşılıqlı münasibətlərinə təsir göstərir.

Kollektiv düzgün təşkil edildikdə sosial tərbiyə işində təsirli vasitə ola bilər. Kollektivin təşkili müəyyən şərtlərlə bağlıdır. Bu şərtlər aşağıdakılardır.

1. Səalhiyyətlərin ictimai vəzifələrin düzgün bölünməsi
2. Mümkün qədər çox şagirdlərin ictimai vəzifələrinə cəlb olunması
3. Uzunmüddətli vəzifələrin vaxt aşırı dəyişdirilməsi
4. Vəzifəyə seçilmiş uşaqların vaxt aşırı olaraq kollektiv qarşısında hesabat vermələri

5. Kollektiv təşkilində demokratik prinsiplərə əsas götürülməsi.

6. Demokratik prinsiplər

1. Demokratiya- kollektivin həyatında və idarə olunmasında hamının seçkili orqanları vasitəsilə iştirakına təmin olunması

2. Aşkarlıq- işlərin gizli, qapalı yox aşkar icra olunması

Pülüralizm- fikrin müxtəlifliyinə azad fikirliyə şərait yaradılması

Bu prinsiplər əsasında sağlam, demokratik kollektiv yaratmaq və onu tərbiyənin təsirli subyektinə çevirmək olar.

Uşaqlar özünüidarə çərçivəsində çəktəbin ictimai həyatında iştirak etməklə sosial təcrübəyə yiyələnib fəal şəxsiyyət kimi yetişib inkişaf edirlər.

Mövzu 11: Ünsiyyət və şəxsiyyətin sosiallaşması

Plan:

1. Ünsiyyət onun funksiyalarının quruluşu
2. Şagirdin ünsiyyət tələbatı

Pedaqoji ünsiyyət müəllimin şagirdlərlə təlim və tərbiyə prosesində həyata keçirdiyi peşə ünsiyyətidir. Bu cür ünsiyyət hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşması üçün şərait yaradılmasına yönəlmiş olur, kollektivdəki sosial-psixoloji prosesləri idarə etməyə və səmərəli psixoloji iqlim yaratmağa imkan verir.

Pedaqoji ünsiyyət ümumiyyətlə ünsiyyətin bütün xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. Pedaqoji ünsiyyətin yerinə yetirdiyi vəzifələrə görə onun aşağıdakı növlərini ayırmaq mümkündür: informasiya mübadiləsi, başqa adamların davranışını tənzim etmək, şəxsiyyətlərarası anlaşma. Pedaqoji ünsiyyətin hansı növündən istifadə edilməsindən asılı olmayaraq müəllimin şagird kollektivi ilə məhsuldar ünsiyyət prosesi təşkil olunmadan pedaqoji fəaliyyətin didaktik və tərbiyəvi vəzifələrini lazımı

şəkildə həyata keçirmək mümkün deyildir.

Pedaqoji ünsiyyət müxtəlif məqsədlər daşıya bilər: fərdi-idraki (nə isə yeni bir şey öyrənmək, təlimat almaq), emosional (qiymətləndirmək, münasibəti bildirmək, təəssüratı bölüşmək). Pedaqoji ünsiyyət zamanı məqsəd sadəcə olaraq elə ünsiyyətə girişmək, ünsiyyət saxlamaqdan da ibarət ola bilər. (məsələn, kiminləsə birgə olmaq, söhbət etmək). Bu cəhət şagirdlərin ünsiyyət fəaliyyətində özünü aydın şəkildə göstərir. Psixoloji tədqiqatlar göstərmişdir ki, kiçik məktəblilər üçün müəllim və yoldaşları ilə ünsiyyət xatirinə ünsiyyətə girmək xarakterik haldır. Onlarda ünsiyyət kifayət dərəcədə seçici xarakter daşımır. Kiçik məktəblilər heç də həmişə ünsiyyətlərinin məqsədini dərk edə bilmirlər. Yuxarı siniflərə keçdikcə şagirdlərin ünsiyyətində seçicilik müşahidə olunmağa başlayır.

Pedaqoji ünsiyyətin məzmununa gəldikdə isə, bunu ünsiyyət prosesində müəllim və şagirdin bir-biri ilə informasiya mübadiləsi təşkil edir. Ünsiyyətin məzmunu təlim prosesində müəllimin qarşıya qoyduğu məqsədlə müəyyən edilir. Ünsiyyət vahid məqsədə yönəlmədən, vahid məqsəd güdmədən səmərəli nəticə verməyəcəkdir. Pedaqoji ünsiyyətin səmərəliliyi onun motivlərindən də asılıdır. Motiv düzgünlüyü və dərk edilmiş xarakter daşması pedaqoji ünsiyyətin gedişini şərtləndirir. Pedaqoji ünsiyyət müvafiq normalar çərçivəsində

getməlidir. Müəyyən normaların gözlənilməsi bir növ pedaqoji ünsiyyətin səmərəliliyini itirir və ünsiyyət istənilən nəticəni vermir. Müəllimin kommunikativ fəaliyyətinin öyrənilməsi göstərir ki, pedaqoji ünsiyyətin xarakteri və məzmunu müxtəlif amillərlə şərtlənir ki, bunlardan müəllimin fərdi ünsiyyət üslubu, mövqeyi ustanovkasını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bunlar bir növ ünsiyyətin vasitəsi rolunu oynayırlar. Müəllimlərin hamısında ünsiyyət üslubu eyni olmur. Konkret bir şəxsiyyət kimi hər bir müəllimdə ünsiyyətin təşkili priyom və metodları nisbətən sabit şəkildə cəmlənir. Kommunikativ məsələni həll etməyə yönəldilmiş bu cür davamlı keyfiyyətlər fərdi ünsiyyət üslubu adlanır.

İdarəetmə ilə bağlı olaraq sosial psixologiyada beş cür rəhbərlik üslubu qeyd olunur: avtokratik, avtoritar, demokratik, laqeyd, (etinasız, liberal) və qeyri sabit (ardıcıl olmayan) rəhbərlik üslubu. Buna uyğun olaraq pedaqoji ünsiyyətin də eyni üslublarını qeyd etmək mümkündür. Adətən avtokratik və avtoritar rəhbərlik üslubuna malik olan müəllimlər pedaqoji ünsiyyətin təşkilində demək olar ki, eyni mövqe tuturlar. Bu cür rəhbərlik üslubuna malik olan müəllimlər şagirdlərə yalnız obyekt kimi yanaşırlar. Şagird ünsiyyətin bərabər hüquqlu tərəf müqabili kimi qəbul edilmir. Belə müəllimlər həmişə hökmran olmağa çalışırlar. Onlarla ünsiyyət zamanı şagirdlər təşəbbüskarlığı itirirlər. Bu cür ünsiyyət üslubuna malik olan müəllimlər ünsiyyət zamanı şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almır, hamı ilə eyni ünsiyyət saxlamağa can atırlar. Onlar şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini göztər-sələr də tamamilə qeyri-real model qurur, həmin fərqi olduqca şişirdir, real hesab edirlər. Şagird başqalarına nisbətən bir qədər fəal olduqda, müəllimin gözündə o, iğtişaşkı kimi, bir qədər passiv olduqda isə-tənbəl, avara kimi görünür. Belə müəllimlər üçün neqativ ustanovka, başqa sözlə şagirdə qarşı qeyrişüuru, pis münasibət xarakterik haldır. Bu cür müəllimlər ünsiyyətdə seçici, qiymətləndirmədə isə subyektiv olurlar. Ona görə də bu cür ünsiyyət üslubu səmərəli xarakter daşıya bilmir.

Bu sahədə tədqiqat aparən müəllimlərin əksəriyyəti ən səmərəli ünsiyyət üslubu kimi demokratik üslubu qeyd edirlər. Belə rəhbərlik üslubundan şagird subyek kimi qavranılır. Bu cür rəhbərlik üslubuna malik olan müəllim şagird kollektivi ilə razılaşır. Qərar qəbul edərkən kollektiv və onun liderinin təklifini nəzərə alır. Məktəblilərin müstəqilliyini boğmur, şagirdlərə daim xahiş, məsləhətlə yanaşır, müsbət emosional əlaqəyə üstünlük verir. Bu cür ünsiyyət üslubuna malik olan müəllimlər

şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini və şəxsi təcrübələrinin , fəallıq və tələbatlarını nəzərə almağa çalışırlar. Belə müəllim-lərdə neqativ ustanovka olmur və ya onu təzahür etmirlər. Onlar qiymətləndirmədə obyektiv, təmas yaratmaqda isə təşəbbüs-kardırlar. Təcrübə göstərir ki, pedaqoji ünsiyyətin demokratik üslubundan istifadə edən müəllimlərlə şagirdlər arasında olduqca səmərəli təmas yaranır. Şagirdlər bu cür müəllimlərlə ünsiyyətə can atır, onlardan hər cür köməklik gözləyirlər. Laqeyd və yaxud liberal rəhbərlik üslubuna malik olan müəllimlərin şagirdlərlə olan ünsiyyəti də kortəbii xarakter daşıyır. Burada ünsiyyətin xarakteri müəllimin özündən deyil, şagirdlərdən asılı olur, şagirdlər tərəfindən diktə olunur. Müəllimlə şagirdlərin qarşılıqlı ünsiyyəti nə qədər səmərəli olarsa, kollektivin idarə olunması, onun üzvlərinin tərbiyə işinin təşklili də bir o qədər səmərəli olacaqdır

Mövzu 12: Pedaqoji münaqişələr və onların həlli

Plan:

1. Münaqişələrin mahiyyəti
2. Münaqişələrin növləri

Cəmiyyət maraq münaqişələrin olmadan inkişaf edə bilməz. Bu həqiqəti dünyaya ziddiyyətlər həllidir. münaqişənin Tədris istisna deyil. mübahisə, hər bir tərəf, onların doğru olduğunu sübut etmək üçün də maraqları toqquşma səbəb hadisə zamanı baxımından öz nöqtəsinə müdafiə etməyə çalışır.

Münaqişə kommunikasiyalarda nə isə xoşagəlməz yaxud hər hansı əhəmiyyətli fikir ayrılığının ortaya çıxması haqqında xəbərdarlıqdır.

Təcrübə göstərir ki, münaqişələrin idarə edilməsinin üç istiqaməti (metodu) mövcuddur: münaqişədən qaçmaq, münaqişənin yatırılması və münaqişənin özünün idarə edilməsi. Adları çəkilən hər bir istiqamət xüsusi metodların köməyi ilə yerinə yetirilir. Onların bəzilərinə, həmçinin münaqişə vəziyyətinə təsirləri alqoritminə və münaqişə şəraitində davranmaya aid məsləhətlərə baxaq.

Münaqişələrin idarə edilməsi üçün çox sayda metodlar mövcuddur. Ümumilikdə onları hər birinin öz istifadə sahəsi olan bir neçə qrupa bölmək olar:

- şəxsiyyətdaxili;
- stuktur;
- şəxsiyyətlərəarası;
- danışıqlar;
- aqressiv cavab hərəkətləri.

Problemin həlli münaqişələrin səbəblərini bilmək və bütün tərəfləri qane edən hərəkət yolunu tapmaq üçün fikir ayrılığının qəbul edilməsi və digər nöqtəyi-nəzərlər ilə tanış olmağa hazır olmaq deməkdir. Bu qaydadan istifadə edən digərlərinin hesabına öz məqsədinə nail olmaq haqqında düşünür, o münaqişə vəziyyətinin öhdəsindən gəlmək üçün ən yaxşı variantı axtarır. Mürəkkəb vəziyyətlərdə müxtəlif yanaşmaların və dəqiq məlumatların düşünülmüş qərarın qəbulu üçün əhəmiyyətli olan zaman, münaqişəli fikirlərin yaranmasını həvəsləndirmək və problemin həlli qaydasından istifadə edərək vəziyyəti idarə etmək lazımdır.

Danışıqlar münaqişələrin həlli metodu olaraq öz özlüyündə münaqişə tərəfləri üçün qarşılıqlı qəbul oluna bilən qərarların axtarışına

istişamətłenən taktiki metodlar toplumundan ibarətdir. Danışıqların mümkün olması üçün müəyyən şərtlərin yerinə yetirilməsi lazımdır:

- münaqişə tərəflərinin qarşılıqlı asılılığının mövcud olması;
- münaqişə iştirakçılarının imkanlarında (səlahiyyətlərdə) əhəmiyyətli fərqin olmaması;
- münaqişənin inkişaf mərhələsinin danışıklara uyğun olması;
- danışıklarda yaranmış vəziyyətdə qərar qəbul edə biləcək tərəflərin iştirak etməsi.

Aqressiv cavab hərəkətləri münaqişə vəziyyətlərini aradan qaldırmaq üçün son dərəcə arzu edilməyən metodlardandır. Bu metodların istifadə edilməsi münaqişə vəziyyətini güc, o cümlədən kobud güc, zorakılıq mövqeyindən həll edilməsinə gətirib çıxarır.

Mövzu 13: Yeniyetmə mühiti və sərbəst qrup dəyərləri

Plan:

1. Davranışında əyintilər olan yeniyetmələrin profilaktikası
2. Çətin uşaqlarda tərbiyə işinin xüsusiyyətləri

İnsan doğulduğu gündən cəmiyyət həyatına daxil olur, sosiallaşır və özünəməxsus inkişaf mərhələsi keçir. İnsanın inkişafında bioloji, sosial və psixoloji olmaqla bir çox amillər iştirak edir. Bu nöqtəyi nəzərdən psixoloqlar hesab edirlər ki, uşaq və yeniyetmələrin inkişafında iştirak edən ən mühüm sosial qrup-ailədir. Ailə-sosial mövqenin formalaşmasına təsir edən ən vacib amillərdən biridir. Hər bir ailə ümumi cəhətlərlə yanaşı eyni zamanda özünəməxsus və unikal xüsusiyyətlərə malikdir.

Yeniyetməlik dövrü ailənin bütün üzvlərinin sosial, şəxsi və ailəvi münasibətlərin sınağa çəkildiyi dövrdür.

Şəxsiyyətin formalaşmasında valideynin rolu əvəzsizdir. Övlada qayğı ilə birgə valideynlər yeniyetmənin "Mən" konsepsiyasının, hisslərinin, həyat planlarını, təfəkkürün formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Valideynlər arasında tərbiyə ilə bağlı razılıq pozulursa, yeniyetməyə mənəvi, psixoloji cəhətdən yaxın, onun dayağı olan insanların mübahisəsi, xüsusilə bu mübahisəyə onun səbəb olması yeniyetməni narahat edir. Bəzən yeniyetmələrdə olan əsəb gərginliyinin, həyəcanın, aqressiyanın yaranmasında məhz belə situasiyalar az rol oynamır.

Yeniyetmə üçün ailə üzvləri arasındakı münasibətlərin necə olması, valideynlərin ona münasibəti çox vacibdir. Bəzi hallarda yeniyetmənin aqressiv davranışına valideynlərin kobud cəza növlərini seçmələri də səbəb olur. Ailədə fiziki zorakılıq yeniyetmədə valideynlərinə, özünə, yaşadlarına qarşı neqativ hisslər yaradır.

"Çətin" uşaqların psixoloji təhlilini verərkən müxtəlif səbəblərə toxunurlar. Yəni, belə uşaqların yaranma səbəbi müxtəlifdir. Bunlardan ən başlıcası və birincisi ailə tərbiyəsində yol verilən nöqsanlarla bağlıdır. Buna səbəb yarımçıq ailənin olması, ailədə valideynlərin əxlaq tərbiyəsinin normal səviyyədə olmaması, ailədə uşağın inkişaf üçün normal şəraitin olmaması, valideynlər arasında yaranan söz-söhbət. Ailədə olan hər bir hərəkət və deyilən hər bir söz uşaq psixologiyasına təsir edir. Bu, uşağın sonrakı inkişafında, onun məktəb həyatında, sinif yoldaşları ilə münasibətində özünü göstərir.

Amma bütöv ailədə, uşağın rəyi nəzərə alınan və onunla yaxşı münasibətdə olan ailələrdə uşaqlarda təcavüzkarlıq az olur. Buna görə də ailələr uşaqlarla münasibəti düzgün qurmalıdır ki, onlarda belə hallar olmasın.

Çətin uşaqlarla iş məktəb psixoloqlarının öhdəsinə düşür. Belə ki, məktəb psixoloqları çalışmalıdır ki, uşaqlarda belə halların yaranma səbəblərini diaqnostik metodların köməyi ilə vaxtında araşdırıb, səbəbini vaxtında tapıb, ona uyğun da psixoprafilaktik işlər aparılmalıdır.

Psixoprafilaktik işləri aparakən mütləq şagirdlərin fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Bəzən müəllimlər belə uşaqlarla işdən çəkinir və bir sözlə onlardan yaxa qurtarmağa çalışırlar. Belə olan hallada müəllimlər onlarla heç bir tərbiyəvi tədbirlər aparmırlar.

Təcrübəsiz müəllimlərin isə bu uşaqlarla apardıqları işlər plansız və məqsədsiz olduqları üçün onların işləri heç bir müsbət təsirini vermir və əksinə uşaqların tərbiyəsini daha da pozur. Müsair psixologiyanın imkanları genişdir və bu imkanlara əsasən şagirdlərin bu cür hallarının qarşısını almaq olar.

Mövzu 14: Sosial pedaqoji fəaliyyətin xüsusiyyətləri sosial pedaqoqun keyfiyyətləri

Plan:

1. Sosial pedaqoqun fəaliyyətinin mahiyyəti
2. Sosial pedaqoqun işinin mərhələsi

Pedaqoji ustalıq təlim-tərbiyə fəaliyyətinin bütün növlərini optimallaşdırmaq, onları şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafına və təkmilləşməsinə yönəltmək, onun dünyagörüşünü, qabiliyyətlərini, ictimai fəaliyyətindəki tələbatlarını formalaşdırmağı yüksək professional səviyyədə bacarmaqdır. Ustalıq fəaliyyətdə təzahür edir.

Pedaqoji ustalıq təlim-tərbiyə fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin – müəllim və tərbiyəçilərin professional ustalığıdır. O pedaqoji fəaliyyətin yüksək səviyyəsi və ya ən uca və daim təkmilləşən təlim-tərbiyə sənətidir. Metodiki ustalığın elmi biliklər, bacarıqlar, vərdislər və müəllimin şəxsi keyfiyyətlərinin sintezidir. Bu işin əsas mahiyyəti müəllimin şəxsiyyətində, onun mövqeyində, fəaliyyətini yüksək professional səviyyədə idarə etmək qabiliyyətindədir. Bundan ötrü isə müəllim pedaqoji fəaliyyətdən baş çıxarmalı, onun məqsədini, vasitələrini, obyektini, subyektini yaxşı bilməlidir, bu işə yaradıcı yanaşmalı, uşağın maraqlarını nəzər almalıdır. Müəllimin işinin məqsədi cəmiyyət tərəfindən müəyyənləşdirilir. Çünki, müəllim öz əməyinin son nəticələrini seçməkdə azad deyil, onun hərəkətləri məktəbli şəxsiyyətinin hərtərəfli inkişafına doğru yönəlməlidir. Lakin məqsəddən doğan konkret vəzifələri pedaqoji şəraitlə əlaqələndirməkdə müəllim özü işini qurmağı bacarmalıdır.

Müəllimin fəaliyyəti başqasının fəaliyyətini idarəetmə mahiyyəti, bir növ şagirdin fəaliyyətinə uyğunlaşdırmaq xarakteri daşıyır. Orada həm müəllimin, həm də uşağın istəyi öz ifadəsini tapmalıdır, hər iki istək üst-üstə düşməlidir. Məhz bu zaman əməkdaşlıq pedaqogikası özünə yol tapır. Sonra pedaqoji fəaliyyətin mürəkkəbliyi onun şagirdin gələcəyinə inamın obyektivləşməsində, ifadəsində özünü göstərir. Bu məqsəd müəllimə yaxın və aydındır. O şagirddən tələb edir:

"Sən bilməlisən, bacarmalısan, etməlisən". Beləliklə, pedaqoji fəaliyyətin məqsədi müəllimdən cəmiyyətin sosial vəzifəsini şəxsən qəbul etməyi, konkret hərəkətlərin məqsəd və vəzifələrini yaradıcılıqla anlamağı şagirdin marağını nəzərə alaraq təlim fəaliyyətində onlara verilmiş vəzifəni başqa şəkilə salmağı bacarmağı tələb edir.

Tərbiyənin əsas vasitələri əmək, ünsiyyət, oyun və təlimdir. Uşaqlar bu fəaliyyət növlərində müntəzəm iştirak edirlər.

Pedaqoji əməyin obyektı təkrar olunmaz fərdi keyfiyyətləri, baş verən hadisələrə şəxsi münasibəti və dərk etmə olan fəal varlıqlar – canlı insandır. O daima dəyişir, inkişaf edir, özünə yaradıcı münasibət, axtarış tələb edir. O, pedaqoji prosesin fəal iştirakçısıdır. Müəllimlərlə yanaşı, ona əhatə olunduğu həyat da, çox vaxt kortəbii şəkildə, çoxplanlı və müxtəlif istiqamətlərdə təsirlər edir. Ona görə də pedaqoji əmək uşağa olunan bütün təsirlərin düzəlişlərlə verilməsini, lazım gələrsə, tərbiyə ilə yanaşı yenidən tərbiyə və özünü tərbiyədən də istifadə edilməsini nəzərdə tutur. Bütövlükdə müasir pedaqogika, əməkdaşlıq pedaqogikası məktəblərdə münasibətlərin demokratikləşməsinə doğru yönəlmişdir və məktəbliləri pedaqoji prosesin iştirakçısına, həmməsləkinə çevirmək üçün onları fəallaşdırmağa çalışır.

Pedaqoji fəaliyyətin subyektı isə tərbiyə edilənə təsir göstərən müəllim, valideynlər və kollektivdir. Ən əsas təsir aləti isə müəllimin şəxsiyyəti, onun bilik və bacarıqlarıdır. Əgər şagirdlər müəllimin şəxsiyyətini qəbul etmirlərsə, onun biliklərinə, hərəkətlərinə tənqidi yanaşacaq, təsirinə qarşı çıxacaqlar. Şagirdə bir şəxsiyyət kimi yalnız düzgün əxlaqi təsir göstərən şəxs əsil tərbiyəçi ola bilər. Bu isə pedaqoqun mütəmadi olaraq özünü təkmilləşdirməsi şərti ilə mümkündür.

Mövzu 15: Məktəbdə sosial pedaqoji iş

Plan:

1. Şəxsiyyətin sosiallaşmasında məktəbin rolu
2. Məktəbdə sosial pedaqoji işin təşkili

Şəxsiyyətin formalaşmasına müsbət amillər təsir göstərir. Göstərilən amillərin təsir dərəcəsi də müxtəlifdir. Şəxsiyyətin formalaşması müxtəlif dövrlərdə aktual olmuş və hal- hazırda aktual olaraq qalmaqdadır. Şəxsiyyətin inkişafına təsir göstərən amilləri araşdırmaq üçün onun istiqamətlərini müəyyən etmək lazımdır.

Şagirdlərin tərbiyəvi təsir şəraitində psixi fəaliyyətlərinin qanunauyğunluqlarını, şagirdlərin özünü tərbiyəsini, psixoloji əsaslarını aşkara çıxarmaqla tərbiyə psixologiyası şəxsiyyətin formalaşmasına imkan yaradan həmin təsirlərin mexanizmləri də öyrənilir. Şəxsiyyətin təşəkkül və formalaşmasında integrativ sistemlərin rolu müəyyən dərəcədə öyrənilsə də onun şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən özünügerçəkləşdirmə sistemli olmamışdır.

Şəxsiyyət şagirdin ictimai konkret tarixi həyat şəraitində onun təlim-tərbiyəsində formalaşır. Psixologiya tarixində bu məsələnin həllində şəxsiyyətin inkişafını sosiogenetik və biogenetik konsepsiyası adlanan iki istiqamət olmuşdur. Biogenetik konsepsiya insan şəxsiyyətinin formalaşması, şəxsi fəallıqdan məhrum şəkildə, bioloji amillərin məhsulu kimi təqdim edilir.

Sosiogen konsepsiya isə şəxsiyyətin inkişafına, onun formalaşmasına ətraf sosial mühitin təsirlərinin nəticəsi kimi baxılır.

Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin başlıca vəzifəsi dərin və hərtərəfli biliyə, bacarığa, praktik hazırlığa, yüksək mədəniyyətə, məsuliyyət hissəsinə, mütərəqqi dünyagörüşə malik olan və onu daim inkişaf etdirməyə çalışan şəxsiyyət formalaşdırmaq; soykökünə, Azərbaycan xalqının azadlıq və demokratiya ənənələrinə bağlı olan və mədəni dəyərlərinə dərinlənən, onu daim inkişaf etdirən, ailəsini, vətəninə, millətini sevən və daim ucaltmağa çalışan, ümumbəşəri dəyərlərə yiyələnən, insan hüquqları və azadlıqlarına hörmət edən, müstəqil və yaradıcı düşünən, biliyinə yüksək əxlaqi və mənəvi keyfiyyətlərinə, demokratikliyinə görə dünyanın, ən qabaqcıl ölkələrinin vətəndaşları səviyyəsində dura bilən sağlam yurddaşlar yetişdirə bilməkdir. Məktəbdə gedən yeniləşmələr onun idarəetmə funksiyalarının ciddi surətdə dəyişdirilməsini tələb edir. Pedaqoji şəraiti

elmi cəhətdən qiymətləndirmək, təlim-tərbiyənin gələcəyini əvvəlcədən duymaq, işdə əsas məsələləri düzgün seçmək, gündəlik işləri vaxtında icra etmək əsas məsələ kimi qarşıda durur. Müasir məktəbə bir-birilə qarşılıqlı surətdə əlaqədar hissələrdən ibarət bütöv bir sosial pedaqoji system kimi baxılmalıdır, bu sistem məktəbin daxilində təşkil olunmuşdur və xarici mühitlə də müəyyən əlaqəyə malikdir. Məktəbdə idarə edən və idarə olunan kimi iki yarım-sistem qarşılıqlı surətdə əlaqədardır. Məktəbin rəhbərlərini və pedaqoji kollektivi birləşdirən idarəedici yarım sistem aparıcı rol oynayır.